

Almanya ve Türkiye'deki Eğitim Sistemleri– Bir Karşılaştırma

Wolfgang Ehmke

1. Ülkelerarası karşılaştırma: Eğitim Finansmanı

Konuşmama hemen verilerle ve Türk tarafına bir komplimanla başlıyorum ve bu komplimanı sayılarla destekleyeceğim: Türkiye'de 2004-2005 öğretim yılında 72 milyon nüfusun içindeki -10.5 milyonu 8 yıllık ilköğretim öğrencisi olmak üzere- 14.5 milyon çocuk ve genç okula gitti. Eğitim bütçesi Türkiye Cumhuriyeti'nin toplam bütçesinin % 8'ini oluşturdu. Türkiye, „genç" bir ülke ve bu durum eğitim alanında olağanüstü bir çaba gerektiriyor.

İlk karşılaştırma: Wiesbaden Federal İstatistik Dairesi, Federal Almanya'nın nüfusunu 2003 yılı itibarıyla 82.5 milyon olarak belirledi (nüfus, 75.2 milyonu Alman vatandaşı 7.3 milyonu ise aralarında 1.8 milyon Türk vatandaşının bulunduğu yabancılardan oluşuyor). 2004- 2005 yılında Federal Almanya'da toplam öğrenci sayısı 9.6 milyona düştü. Bir yıl önce Almanya'da 9.7 milyon çocuk ve genç okula gidiyordu.

Bunun nedeni nedir? Okula yeni başlayanların sayısına bakıldığında Almanya'da nüfusun azalması demografik bir sorun olarak çıkıyor ortaya: 2003 yılında 841.026 öğrenci okula başlarken, geçen sonbaharda bu sayı % 2,3 azalarak 821.055'e düşmüş.

Güçlü eğitim sistemleri oluşturabilmek için, yeterli finansman kaynağı gerekir. Bu nedenle toplumsal çabaların önemli göstergelerinden biri de, bir ülkenin eğitim, bilim ve kültür için yaptığı harcamaların oranıdır. Burada kaynak olarak OECD'nin Education at a Glance raporlarına başvuracağım: OECD ülkeleri ortalama olarak 2003 yılında gayri safi milli hasılanın % 5,5'ini, 2004 yılında ise % 5,6'sını eğitim, bilim ve kültüre harcamışlar. Almanya bu değerlendirmede % 5,3'le, % 5,9'luk ülkeler ortalamasının biraz altında kalıyor, Türkiye'nin oranı ise % 3,4 (OECD 2003) ve ülkeler sıralamasında son sırada yer alıyor. Ancak tablolardan yola çıkarak hesapladığım, eğitimle ilgili çabalar konusundaki ilginç bir gösterge, sadece okul alanında yapılan harcamalar.

Almanya-Türkiye karşılaştırması

	Almanya	Türkiye
Nüfus	82.5 milyon	72 milyon
Öğrenci sayısı	9.6 milyon	14.5 milyon
Okullar	49.364	60.000
İlköğretim ve liseler için eğitim harcamalarının gayri safi milli hasıla içindeki oranı	% 3.5	% 2.5

Tablo: Federal Almanya/ Türkiye karşılaştırması- OECD sıralaması

2. Federal Almanya'daki federal sisteme kısa bir bakış

Almanya'daki eğitim sisteminden söz etmek her zaman sorunludur. Karşılaştırmaya devam etmeden önce bir açıklama yapmak zorundayım. Almanya'da tek tip bir eğitim sistemi yok! Eğitim alanında tek yetkili kurum Berlin'deki Eğitim ve Öğretim Bakanlığı

değil. Merkezi bir eğitim bakanlığı da yok zaten ve bu nedenle de Federal hükümetin eğitim bütçesi çok kısıtlı. Federal Almanya 16 eyaletten oluştuğu için 16 ayrı eğitim bakanlığı var. Bu nedenle okullar ve eğitim için tek tek eyaletler yetkili. Tabii şimdi, 16 ayrı eğitim bakanlığı, 16 ayrı okul yasası ve ders planıyla nasıl işliyor bu sistem diye soruyorsunuzdur kendinize. İşliyor, çünkü eğitimdeki federal yapımızın ders planlarında farklı noktalara ağırlık verilmesine rağmen çok önemli eşitsizlik ve haksızlıklara neden olmamasını sağlayan bir dizi kurum mevcut. Münih ya da Dresden'deki bir öğrenci Hamburg'daki bir öğrenciyle aynı öğrenim koşullarına ve şansına sahip olmalı. Öncelikle de üniversiteye kabul edilme konusunda her öğrenci eşit olmak zorunda. Yani tüm eyaletlerde geçerli olan çerçeve sözleşmeleri var. Bu sözleşmeleri yapan 16 Eğitim Bakanlığı Sürekli Konferansı var. Eski başkent Bonn'da bulunan bu kurumun görevi karşılaştırma yapmak ve bütünlüğün sağlanması. Gerçi burada sürekli tartışmalar yapılır, çünkü eğitim bakanları farklı partilere mensuptur, ancak tüm bakanlar eğitimde kalitenin ülkenin gelecekteki imkanlarını belirlediği konusunda hemfikirdirler.

O halde şu saptamayı yapalım: Alman eğitim sistemi federal yapısı nedeniyle bütüncül bir sistem değildir. Buna rağmen şunu söylemek mümkün: farklılıklara rağmen temelde bir uzlaşma, eğitim sisteminde bütüncül bir temel yapı mevcuttur. Türk eğitim sistemiyle karşılaştırmama devam etmeden önce bu konuyu kısaca betimlemek istedim.

3. Üç parçalı eğitim sistemi, tek okullu sisteme karşı

Okula başlama yaşı her iki ülkede de altı gerç; ancak okul tipleri ve eğitim süreleri itibariyle büyük farklılıklar var, ancak eğitim sistemlerin birbirlerine yakınlaşmaları yönünde. Önce var olan durumu tespit edelim:

3.1. Almanya'da çocuklar 9 ya da 10 yıl okula gitmek zorunda- 4 yıl ilk-okul (ilk basamak) 5-6 yıl ikinci basamağın birinci bölümü.

Dört yıllık ilk basamaktan sonra okullar ayrılıyor. İlkokul öğretmenin en önemli görevlerinden biri, öğrencilere ve velilere dört yıllık ilk-okuldan sonra hangi okula devam edilmesi gerektiği yönünde danışmanlık yapmak. Dördüncü sınıfın sınıf öğretmeni ikinci basamağın birinci bölümüne geçiş için bir rapor hazırlar ve önerilerini sözlü olarak dile getirir. Öğretmenin önerileri genelde devam edilmesi mümkün olan dört ayrı okul tipiyle ilgilidir: "Hauptschule", "Realschule" ve "Gymnasium". Uzun yıllar sosyal demokratların iktidarda olduğu eyaletlerde bu üç okul tipinin birleşimi olan okullar da vardır ve bu okullar Almanca, matematik, yabancı dil gibi temel konularda – öğrencilerin başarılarına bağlı olarak- farklı seviyelerde dersler sunar: Nordrhein- Westfalen, Hessen veya Hamburg'daki 'Gesamtschule'ler bu tür okullardır.

3.2. Almanya'da eğitim alanının karakteristik bir özelliği olan orta öğrenimdeki bu çeşitliliğin dünya ülkelerinde pek örneği yoktur.

Çoğu ülkelerde 8-9 yıllık tek okullar çoğunluktadır. Almanya'da gelenekselleşen bu yaklaşım, OECD'nin okuma yetkinliği ile ilgili 2003 PISA araştırması (matematik ve fen bilimleri ek araştırma konularıydı bu çalışmada) ve ülkelerarası karşılaştırmalar sonucunda sarsılmaya başladı.

Bu çalışmada, iyi sonuçları net bir biçimde Türkiye'de olduğu gibi bütüncül bir okul sistemi olan ülkelere çocuklar elde ettiler. Türkiye'de 1997 yılında 8 yıl zorunlu eğitim yürürlüğe girdi ve tüm öğrenciler 2000 yılından itibaren 8 yıllık ilköğretim okullarına gitmeye başladı.

Ancak Türkiye'deki okullaşma oranı (% 92,8) temel bazı sorunlar içeriyor: Türkiye'deki okulların donanımı ile ilgili doğu-batı arasındaki uçurum, öğretmen istihdamı, sınıf

kapasitesi, kız ve erkek öğrenciler arasındaki gözle görülür eşitsizlik. UNICEF' in bir raporuna göre (ntv 24.08.2004) 600.000'e yakın kız çocuğu halen okula gitmiyor. 2004 yılı "Human Development Report"ta ise şu tespit var: Türkiye'de kız çocukların % 85'i ilkokula ve sadece % 21'i liseye gidiyor. Türk hükümeti de, basın da (örneğin Milliyet gazetesi) "Haydi Kızlar Okula" kampanyasını ısrarla destekliyor.

3.3. Türkiye'de birçok öğrenci ilköğretimden sonra bir sınava girer. Daha ileri bir okula gidip gidemeyecekleri ve hangi liseye gidecekleri bu sınavın sonucuna bağlıdır. Burada konu çetrefilleşiyor: Bazı devlet okulları arasında bir sıralama var. Daha sonra yapılan merkezi üniversite giriş sınavını "kazanan" öğrencilerin sayısı, bu okulların itibarını artırıyor ve bu sıralamaya göre bu okullara çok iyi, iyi veya daha az iyi öğrenciler alınıyor. Fen liseleri ve Anadolu liseleri sıralamada en çok tercih edilen okullar.

Çok profesyonel düzenlenmiş bir okul servisi ağıyla öğrenciler okula götürülüyor ve okuldan alınıyor. Yani velilerin okul seçme şansları yok, öğrencilerin çalışma gruplarına katılmaları imkanı yok, çünkü ders bitince okul servisi hareket ediyor.

Lise süresi şu anda aşamalı olarak 3 yıldan 4 yıla çıkarılıyor; böylece Avrupa'daki normlara uyum sağlanmış olacak.

Hazırlık sınıfı olduğu için eğitim süresi 4 yıl olan liselerde bu hazırlık sınıfı lise birinci sınıf oluyor. 2004/ 2005 eğitim yılından itibaren ikinci yabancı dil, önce 659 okulda okuyan 268.255 öğrenci için zorunlu hale getirildi. Bundan en çok faydalanacak yabancı dil ise Almanca: bu yıl 53.641 öğrenci yabancı dil olarak Almanca'yı seçmiş. Türkiye'de Almanca öğrenenler birkaç yıl içinde bir milyon(!) sınırına dayanabilir.

3.4. Almanya'daki eyaletlerde eğitim politikaları açısından bir tür geriye gidiş gözlemleniyor; kimi yerde daha az kimi yerde parti politikaları nedeniyle daha çok; çünkü şu anda eyaletlerin çoğunda CDU iktidarda.

İlk öğretimde tekrar rapor etme yerine not ("ciddi puanlama") getirildi; "hal ve gidiş ve çalışkanlık" için de not veriliyor. İlk öğretimde verilen kanaat notu, öğrencinin "Hauptschule"ye mi, "Mittelschule"ye mi, "Gesamtschule"ye mi yoksa "Gymnasium"a mı gideceğini belirleyecek ilerde. 22.06.2005 tarihli Frankfurter Rundschau gazetesinde şu uyarı yer alıyor: "Beklenen sonuç: ilk öğrenim öğrencileri için yeni bir sosyal ve etnik ayrımcılık; göçmen çocukları ve orta sınıf Almanlar için ayrı okullar oluşacak böylece." Oysa Almanya'da ikinci orta öğretim "Abitur"a kadar 2-3 yıl sürüyor. Lise süresinin sekiz yıla indirilmesi – yeni eyaletlerde böyleydi zaten- önceleri tutucu bir program olarak kabul ediliyordu, ama şu anda tüm eyaletlerde yürürlüğe girdi. Hamburg, eğitim giderlerinin özelleştirilmesi yönünde ilerliyor. Ücretsiz ana sınıfları ve ücretsiz ders materyali uygulaması kaldırılıyor. Yüzme dersi gibi ek hizmetler ücrete tabi. "Meslek okullarının Ticaret Odası'nın kontrolündeki bir vakıfa devredilmesi planı yoğun protestolar nedeniyle iptal edildi." (FR; 22.06.05)

10. sınıftan sonra çalışmaya başlayanlar 2-3 yıl süreyle meslek okullarında mesleki eğitimi takip eden derslere devam etmek zorundalar. Bu düzenlemeyi en iyi tanımlayan kavram ikili eğitim; okul ve meslek eğitimi iç içe geçmiş durumda. Okula devam etme zorunluluğu öğrenci reşit olduğunda (18 yaşında) sona eriyor.

Şu tablo eğitim süreleri ve mezuniyetle ilgili olarak iki ülkedeki eğitim sistemlerinin giderek birbirine yakınlaştığını gösteriyor.

3.5. Ancak kimin hangi okulu bitirebildiğini de bilmek önemli bir konu. Önce Almanya'daki mezuniyetlere bakalım.

İstatistik yıllığı verilerine göre 2003 yılında her 100 öğrencinin % 8.9'u mezun olamamış. Bu grubun % 5,8'i kız öğrenci, % 19'u ise yabancı uyruklu öğrenci. Mezun olan % 91,1'in dağılımı ise şöyle:

Hauptschule % 24,5 Kız öğrenci oranı % 21 Yabancı öğrenci oranı % 41,6
Realschule (GS dahil) % 41,6 Kız öğrenci oranı % 43,3 Yabancı öğrenci oranı % 29,9
Gymnasium % 24,8 Kız öğrenci oranı % 28,5 Yabancı öğrenci oranı % 8,9

Bir sonraki adım olarak "Gymnasium"dan mezun olanları karşılaştırdığımızda, Türkiye'de sonuçların çok daha iyi olduğunu görüyoruz:

Almanya bir öğrenim yılında öğrencilerin % 24,8'i "Abitur" yapıyor (kız ögr. oranı %28,5)

Türkiye bir yılda mezun olan öğrencilerin % 28,6'sı liseye devam ediyor (kız ögr. oranı %21)

Ara sonuç: Türkiye Avrupa standartları yönünde ilerliyor.

3.6. Reformun içeriği

Türkiye'de atılacağı beyan edilen reform adımları: Önümüzdeki öğretim yılıyla birlikte 4. sınıftan itibaren yabancı dil dersi konuluyor. İlk-okul bittiğinde Avrupa Ortak Dil Kriterleri Çerçevesi uyarınca A1, A2 seviyesi hedefleniyor. Lisede 2008 yılından itibaren Çerçeve Metni uyarınca bir Dil Portföyü yürürlüğe giriyor (Cumhuriyet 10.05.05)

4. Okul İçi Reform

4.1. Konuşmamın şimdiye kadarki bölümünde her iki ülkedeki eğitim sistemlerinin yapısını ve finansman kaynaklarını – yani biçimle ilgili konuları- ele aldım. Ama şimdi konuşmamı takiben yapılacak tartışmaya esin kaynağı olması adına öğretim hedefleri ve içeriklerine değeri-neceğim. Örneğin Hamburg eyaletinde ilkokulda neler öğrenilmektedir ve öğretim yöntemleri içinde hangi sosyal biçimler kullanılmaktadır? Bu konularda Almanya ve Türkiye'deki okullarda farklılıklar olduğunu göreceksiniz. Bu nedenle öğretimde hedefler konusunu biraz daha detaylı olarak ele alacağım, çünkü bu konuda Türkiye'de bu yönde reform çabaları var.

Oryantasyon bilgilerinin ve eylem yeterliliğinin kazanılması ilkokulda branş derslerinde başlar ve çocukların özgüveninin güçlenmesine ve kendi öğrenme becerilerine güven duymalarına katkıda bulunur. Öğrenciler bireysel çalışma stratejileri geliştirmeyi öğrenir. Okulun kuralları ve ritüellerini kabullenmek zorundadırlar. Velilerin genel rapor ya da not gibi konularda olduğu gibi karar mekanizmalarına katılma hakları vardır. Örneğin öğrenciler de çalışma atölyesinde günlük dersler ve içeriklerin saptanmasında söz sahibidirler ve bir haftalık ders planı doldurmak zorundadırlar ("açık ders"). Dersler "öğrenci odaklıdır".

4.2. İkinci orta öğrenimde bilimsel çalışmaya hazırlayıcı dersler ön plana geçer, ancak burada da soru işaretleri var, çünkü "Abitur" uzun süredir artık üniversite eğitimi için değil, doğrudan işe başlamak için (mesleki okul zorunluluğu ile birlikte) kullanılmaktadır. Bağımsız çalışma, araştırma yapma, düşünce alışverişi ve karşılıklı anlaşma gibi temel beceriler eğitimin amaçlarının çerçevesini oluşturur. Proje dersi, mesleki deneyim, sunum teknikleri ise bu temel becerileri destekleyen, dersin temel unsurlarıdır.

Öğrenciler ikinci orta öğrenimde artık sınıf içinde değil, temel ve performans kurslarında öğrenirler ve öğrenimin içeriğini belirlemede söz sahibidirler. Önce dört yarı yılda topladıkları (notlar değil artık) puanlar "Abitur"da değerlendirilir. Ancak tüm seçme özgürlüğüne rağmen Eğitim Bakanları Konferansında belirlenen temel yükümlülükler

yerine getirilmelidir. Almanya’da yeni bir merkezi “Abitur” yürürlüğe girdi. Daha önce branş öğretmenleri sınav sorularını yetkili devlet kurumuna ibraz etmek zorundaydı. Böylece Almanya’da da ezber ve sınava gelecek önemli konuları İnternet’ten “indirme” eğilimi giderek artmaya başladı.

“Abitur”, yazılı ve sözlü olmak üzere iki bölümden oluşuyor: Öğrencinin sınav sonunda aldığı toplam puan iki yıl gibi bir süre içinde “birikiyor” ve böylece tek sınav korkusu sona ermiş oluyor.

5. "ÖSS" ve "Abitur" karşılaştırması

Alman ve Türk okul sistemleri arasındaki en büyük farklar bu noktada ortaya çıkıyor. Almanya’da üniversiteye devam edebilmenin koşulu “Abitur” yapmak. Abitur tek bir sınav değil. Öğrenciler, son iki yıldaki başarı ve temel kurslarda puan toplar ve üç dersten yazılı ve bir sözlü sınava girerler. Toplam puan bitirme notunu belirler.

Türkiye’de üniversiteye giriş öncelikle merkezi bir sınavla (ÖSS) düzenlenmiştir. Şu anda alınabilecek en yüksek puan olan 380 puandan sadece 80’ini okuldaki karne notları belirler. Türkiye’de üniversite eğitimi almak bir prestij ifade etmektedir, bunun için gençler son iki öğrenim yılında ve hafta sonları özel dersanelerde deli gibi çalışırlar. Lisedeki dersler dershanenin gerisinde kalır: Öğrenciler doktor raporuyla 25, mazeretsiz olarak da 20 gün (toplam 45 gün) devamsızlık yapma haklarını kullanırlar (Radikal 08.03.2004), böylece ders yılının son haftalarında son sınıflar neredeyse boştur! Bunun nedeni ne olabilir? Test soruları sadece Lise 2’ nin sonuna kadar işlenen konulardan çıkmaktadır. Tekrar sayılara dönelim: Önümüzdeki yıl yaklaşık 400.000 aday üniversiteye girecek; ancak sınava gireceklerin sayısı 1.730.000. Burada –ÖSS süzgecinin sonucu olarak- sosyal sonuçları olan bir dar-boğaz var. Sınavı kazanamayanlar ne yapıyor? Öğrencilerin sınav engelini aşma çabalarının ders çalışma biçimlerine etkisi oluyor.

ÖSS test soruları ve ezber tüm okul içi reform çabalarını engelliyor. Bilgiyi kendine özgü bir biçimde sınavan ÖSS sınavının çok önemli olması, okulları da dolaylı olarak etkiliyor. Gerçi 2004/2005 öğretim yılından bu yana 120 ilköğretim okulunda eleştirel ve yaratıcı düşüncüyü, sorunları çözmeye yönelik davranışı ve modern iletişim araçlarının derste kullanılmasını destekleyen yeni eğitim planları ve buna bağlı olarak bir “okul içi reform” mevcut. Bu pilot proje 7 kentte uygulanıyor (Radikal 18.02.2005/ Cumhuriyet 11.03.2005). Oysa sonuçta dersanelerde bilgi soruları ve çoktan seçmeli testler önemli. Başarılı bir bilimsel çalışma için gerekli olan analitik ve değerlendirme ve anlamaya yönelik önemli beceriler geliştirilmiyor.

“Hafızlama okulları” önemli bir ekonomik olgu: Özel Türk Eğitim Vakfının bir araştırmasına göre, geçen yıl 1.8 milyon aday 2-3 yıllık üniversiteye hazırlık döneminde 8.4 milyar dolar harcamış. Dersanelerin toplam pazar payının (yıllık ciro: 2.9 milyar dolar) Yüksek Öğrenim Kurumunun (YÖK) yıllık bütçesinden daha büyük olduğu söyleniyor. O halde Türkiye gibi eğitime aç bir ülkede eğitim için gerekli para mevcut; aileler ödüyor bunu, çocuklarının geleceği için yatırım yapıyor.

Türk Eğitim Vakfı bu tuhaf sistemin revize edilmesini ve 2011 yılına kadar “Abitur” sınavının uygulamaya konulmasını öneriyor. Bence Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik’in, liselerde bitirme sınavının tekrar uygulamaya konması ve bu sınavda alınan puanların “bakalorya”da üniversiteye girişte etkili olması gerektiğini söylemesi çok cesur bir adım (Cumhuriyet, 10.05.2005). Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığına bağlı

Milli Eğitim Müdürlüğü Başkanı Prof. Dr. Ziya Selçuk, bu sempozyumda gelecekte lisede her sınıfın uluslararası düzeyde tanınan bir okul bitirme gibi kabul edilmesi ve meslek okullarının Türkiye’de yeniden tanımlanması gerektiğini söylemiştir.

6. Sonuç

Konuşmamın odak noktası iki ülkenin eğitim sistemlerinin birbirine uyumu ve bu eğitim sistemlerinin farklı talepleri ve gereksinimleriydi. En önemli örtüşme noktası 12 yıl olan eğitim süresi. Ölçüt ise Avrupa standartları. Türkiye eğitim olanaklarını genişletmek için her türlü çabayı gösterirken, Almanya okul ve üniversitelerde uzun süre eğitim gören ya da bölüm değiştirenlere uygulanan yüksek üniversite harçları gibi önlemlerle bu süreyi kısaltmaya çalışıyor.

Ancak her iki ülkenin yapması gerekenler çok farklı. Türkiye’nin yapması gereken tüm ülkeyi kapsayan ve cinsiyet farklılaşmasının olmadığı bir eğitim sistemi oluşturmak. Federal Almanya ise bir göç ülkesi olarak fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla dilde ve toplumsal alanda entegrasyon olanakları geliştirmek zorunda. Her iki ülke de eğitimi insanın temel gereksinimlerinin ötesinde bir olgu olarak görüyor ve bir sermaye olarak insana yatırım yapıyor. Yine de her tür karşılaştırmada geçerli olan, birbirimizden özellikle de iç reform ve okulların yapılandırılması konularında öğreneceklerimizin olması. Türkiye’de eğitim politikalarını geliştirilenlere önerilerim şunlar:

Eğitim sistemini daha geçirgen kılın, iletişimsel ve analitik yeterlilik sağlayın, zarif bir bitki olan iç reforma bol bol su verin ve lise eğitiminin değerini “Abitur”la arttırın.

Bence Alman eğitim politikacıları da sekiz yıllık bütünsel bir eğitim için çaba göstermeli. Türkiye’deki eğitim açlığı ve okul ve öğretmene duyulan saygıdan bir şeyler öğrenmeli ve Türkiye’de ön planda yer alan bir şeye, algı yetisine Almanya’daki okullarda tekrar hak ettiği yeri vermek için çaba göstermeliler. Bunu destekleyecekler de sadece ‘Pisa’yla kısıtlı kalmayacaktır.